

KØBENHAVNS MUSEUM, 2016

Hyskenstræde 14

KBM4143

Slots- og Kulturstyrelsens J.nr.: 16/02416

Helligånds Sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt,

Sted- og Sb-nummer: 020306-672

Mikkel B. Siebken

KØBENHAVNS MUSEUM
MUSEUM OF COPENHAGEN

Københavns Museum
Vesterbrogade 59
1620 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
E-mail: museum@kff.kk.dk
Københavns Museums hjemmeside: www.copenhagen.dk
© Københavns Museum 2016

Indholdsfortegnelse

1	Abstract	5
2	Undersøgelsens forhistorie	6
3	Administrative data og udgravningsdata	8
3.1	Administrative data	8
3.2	Udgravningsdata	8
4	Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold	10
4.1	Kulturhistorisk baggrund.....	10
4.2	Topografi, terræn og undergrund	11
5	Centrale problemstillinger.....	13
6	Udgravningsmetode	14
6.1	Arkæologisk udgravningsmetode	14
6.2	Målesystem	14
6.3	Fundindsamling og -håndtering.....	14
6.4	Digital registrering og lagring.....	14
7	Undersøgelsens resultater	15
7.1	Faseinddeling og anlægstyper	15
7.2	Fundmateriale.....	19
7.3	Naturvidenskabelige analyser	21
7.4	Diskuterende sammenfatning.....	22
8	Fremtidigt arbejde	23
9	Litteraturliste	24
10	Kontekstliste	25
11	Fundrapport og -liste	26
12	Tegningsliste	27
13	Fotoliste	28
14	Naturvidenskabelige prøver.....	29
15	Oversigtsplan.....	30
16	Bilag.....	31

Figur 1. Kort over København med markering af undersøgelsesområdet.

1 Abstract

I forbindelse med jordarbejde i kælderen til Hyskenstræde 14 udførte Københavns Museum en arkæologisk undersøgelse. Ved fjernelsen af det moderne gulv og fundamentsunderstøtning langs de stående mure, fremkom flere kulturlag, stenbelægninger og et munkestensfundament samt rester af tømmerkonstruktioner og et trævandør.

Arkæologiske perioder: *Middelalder, 1600-1700-tallet.*

Anlæg og fund: *Opfyld, brolægning, stenbelægning, munkestensfundament, trækonstruktioner, trævandør, keramik.*

Nøgleord: *Middelalderbyen, kælderundersøgelse, Hyskenstræde.*

English

Museum of Copenhagen conducted an archaeological excavation in the basement at Hyskenstræde 14. During the removal of the modern floor in the basement, several deposits, layers of pavement, a foundation wall of medieval bricks, remains of timber constructions and a wooden water pipe were uncovered.

Archaeological periods: *Medieval, 17th-18th century*

Structures and finds: *Deposits, pavements, foundation wall, wooden construction, wooden water pipe, ceramic.*

Keywords: *Medieval city, basement excavation, Hyskenstræde*

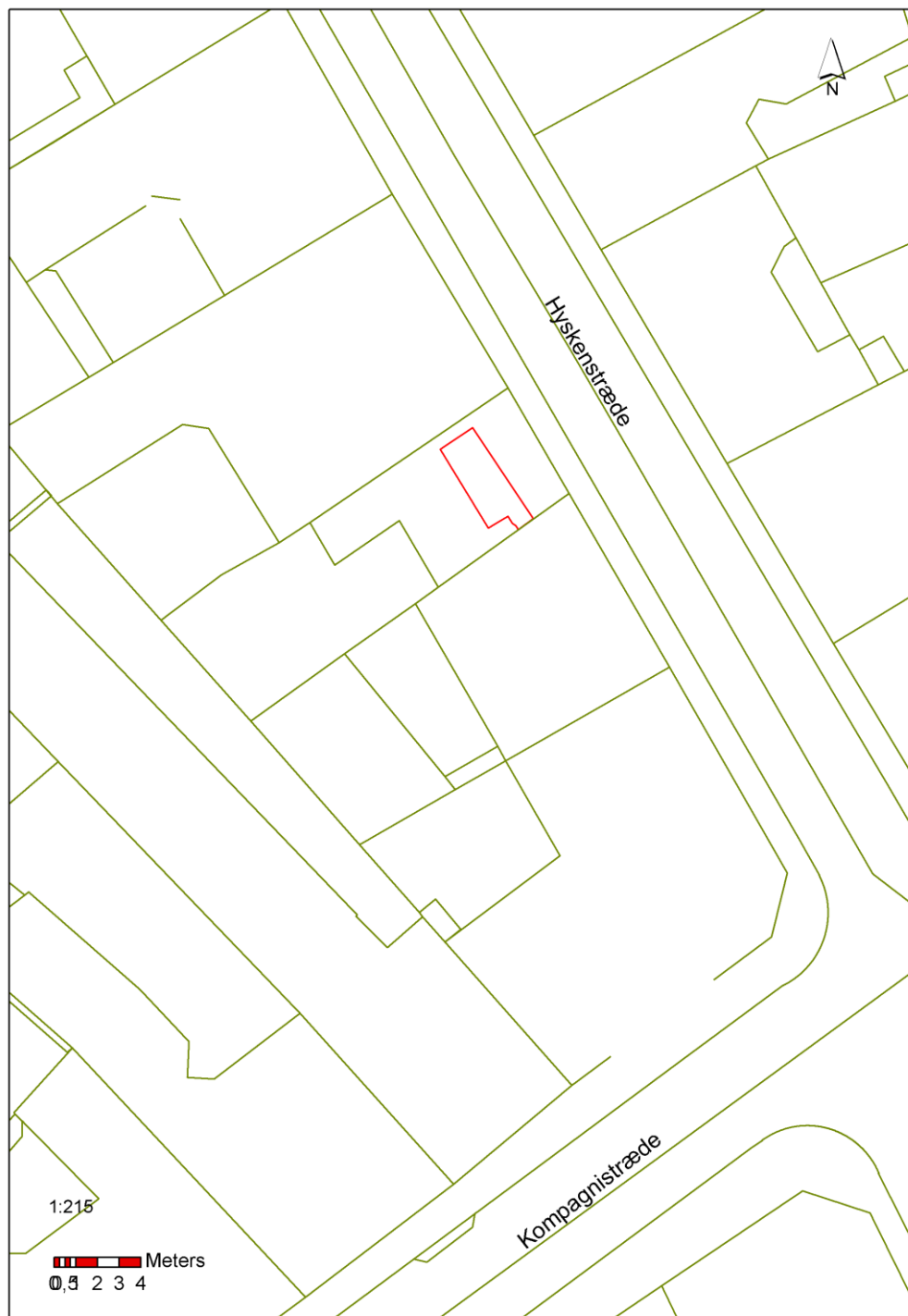
2 Undersøgelsens forhistorie

Der skulle etableres fundamentforstærkning og lægges nyt kældergulv i forhuset til Hyskenstræde 14. I den forbindelse blev den tidligere gulvbelægning optaget og der blev opgravet jord i kælderen til ca. 0,45 meter under nuværende kælderniveau. Museet blev orienteret om projektet sent i forløbet og standsede arbejdet da dette næsten var afsluttet. På det tidspunkt var kældergulvet brudt op – ca. 35 m² – og flere fundamentsten var fjernet langs bygningens stående mure. Hele det afgravede areal blev sonderet umiddelbart efter at gravearbejdet var stoppet. Det stod hurtigt klart, at den nordøstlige del af kælderen var den arkæologisk mest interessant og at der flere steder fandtes en del forstyrrelser i jorden. På den baggrund fik det undersøgte område (grøft 100057) et samlet areal på 8,9 m² (ca. 25 % af det samlede, afgravede areal).

På de omgivende matrikler i karréen er der fundet bygningsrester og brønde fra senmiddelalder og renæssance (sb.nr.020306-209, sb.nr.020306-323). En undersøgelse i Brolæggerstræde i 2000 viste, at kælderniveauet var bevaret i en række bygninger, der er opført i slutningen af 1500-tallet eller begyndelsen af 1600-tallet. Det er muligt, at situationen er den samme i Hyskenstræde 14.

SB-nr.	Lokalitet	År	Beskrivelse
020306-209	Badstuestræde 17	2000	Bygningsrester, middelalder.
	Badstuestræde 18	1986	KBM 326. fremkomst af middelalderligt murværk i kælderen – måske fra Danske Kompagnis hus.
	Kompagnistræde 14	1985	AA77. Fundament fra 1700-tallet, brønd tidligst fra 1600-tallet.
	Kompagnistræde 22	1984	AA101. Lag fra højmiddelalder og murparti af senere dato. Ingen middelalderlige bygningsrester.

Tabel 1. Tidligere arkæologiske observationer i området.

Figur 2. Kort med markering af det udgravede område.

3 Administrative data og udgravningsdata

3.1 Administrative data

- 30/03 – 2016 Lokalteteten besigtiges og jordarbejdet standses af museet.
- 31/03 – 2016 Der indgås aftale om en arkæologisk undersøgelse.
- 01/04 – 2016 Budgettet indsendes til SLKS.
- 06/04 – 2016 Bygherre modtager budgettet og godkender det.
- 07/04 – 2016 Den arkæologiske undersøgelse starter.
- 11/04 - 2016 Den arkæologiske undersøgelse afsluttes.

Bygherre på projektet var Poulsen og Hansen A/S der ligeledes, som bygherre, bekostede undersøgelsen jf. Museumslovens § 26 stk. 2, 1. pkt. om arkæologiske undersøgelser i forbindelse med bygge- og anlægsarbejder. Entreprenøren på projektet var P.T. Fundering.

Beretningen og kommunikation med bygherre, Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme, Kulturstyrelsen og andre involverede parter forbundet med undersøgelsen er at finde i museets sags- og dokumenthåndteringssystem e-Doc.

Beretningen ligger endvidere på museets arkivdrev. Originaldokumentation opbevares hos Københavns Museum under journalnummer "KBM4143 Hyskenstræde 14", internt sagsnummer: 3471.

En elektronisk kopi af beretningen fremsendes til Slots- og Kulturstyrelsen og til bygherre.

3.2 Udgravningsdata

Københavns Museum foretog en arkæologisk undersøgelse i kælderen til Hyskenstræde 14 over tre dage. Udgravningen blev forestået af arkæologerne Niels H. Andreasen (udgravningsleder) og Mikkel B. Siebken.

KBM-nr. og internt journalnr.	KBM4143, 3471
Slots- og Kulturstyrelsen journalnr.	16/02416
Amt	København
Herred	Sokkelund
Kommune	København
Kvarter	Snarens Kvarter
Sogn	Helligånds Sogn
Periode for feltarbejde	07.4.2016 – 11.4.2016
Arkæologer	Niels Henrik Andreasen, Mikkel B. Siebken
Areal (m2) samt % af område	8,78 m ²
Koordinatsystem	DKTM 3
Højdesystem	DVR 90
X-koordinater	652000 – 652002
Y-koordinater	1172895 – 1172898
Meter over havet	1,79-2,01
Bygherre	Poulsen og Hansen A/S
Hovedentreprenør	P. T. Fundering

Tabel 2. Administrative data og udgravningsdata.

4 Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold

4.1 Kulturhistorisk baggrund

Hyskenstræde 14 ligger centralt i middelalderbyen (fig. 1 og 3). Gadens navn kommer af det tyske *Häuschen*, som betyder "det lille hus". Navnet er en henvisning til det offentlige nødtørftshus, som formentlig stod på pæle ude i vandet og muligvis identisk med *Øster Mag.*¹ Hyskenstræde 14 var indtil branden i 1728 et bindingsværkshus med fire fag mod gaden og otte mod gården.² På nabogrunden nr. 16 fandtes Frederich Eisenbergs Arvingers Gaard, som bestod af fire længder, hvoraf en enkelt var grundmuret og resten var i bindingsværk.³ De middelalderlige bygninger findes ikke længere da de alle gik til ved branden i 1728. I 1730 blev strædets krumme og snævre forløb rettet ud til den lige strækning, som findes dag (fig. 4).⁴ Derfor skal bygningsrester fra husene opført efter 1730 ses i relation til gadens nuværende forløb. Ved reguleringen af gadeforløbet, blev Hyskenstrædes bredde udvidet mod syd. Dermed blev den nordligste del af alle matriklerne på gadens sydside inddraget.

Alle bygninger i gaden gik til igen i branden i 1795. Matriklen blev købet af tømrermester Mathias Casse, som opførte en bygning bestående af forhus, sidehus og baghus. Hele bygningen stod færdig i december 1798. Ved folketællingen i 1801 boede der 8 familier i bygningen og antallet af beboere steg til 55 i 1850. I perioden 1972-73 blev baghuset saneret og gården fremstod stort set som i dag. I 2012 blev Hyskenstræde 14 og 16 lagt sammen på matr. 147, Snarens Kvarter.

Figur 3. Hyskenstræde 14 er markeret med rødt. Geddes eleverede kort fra 1761. Kort: Københavns Kommune.

¹ Møller 1988, s. 414.

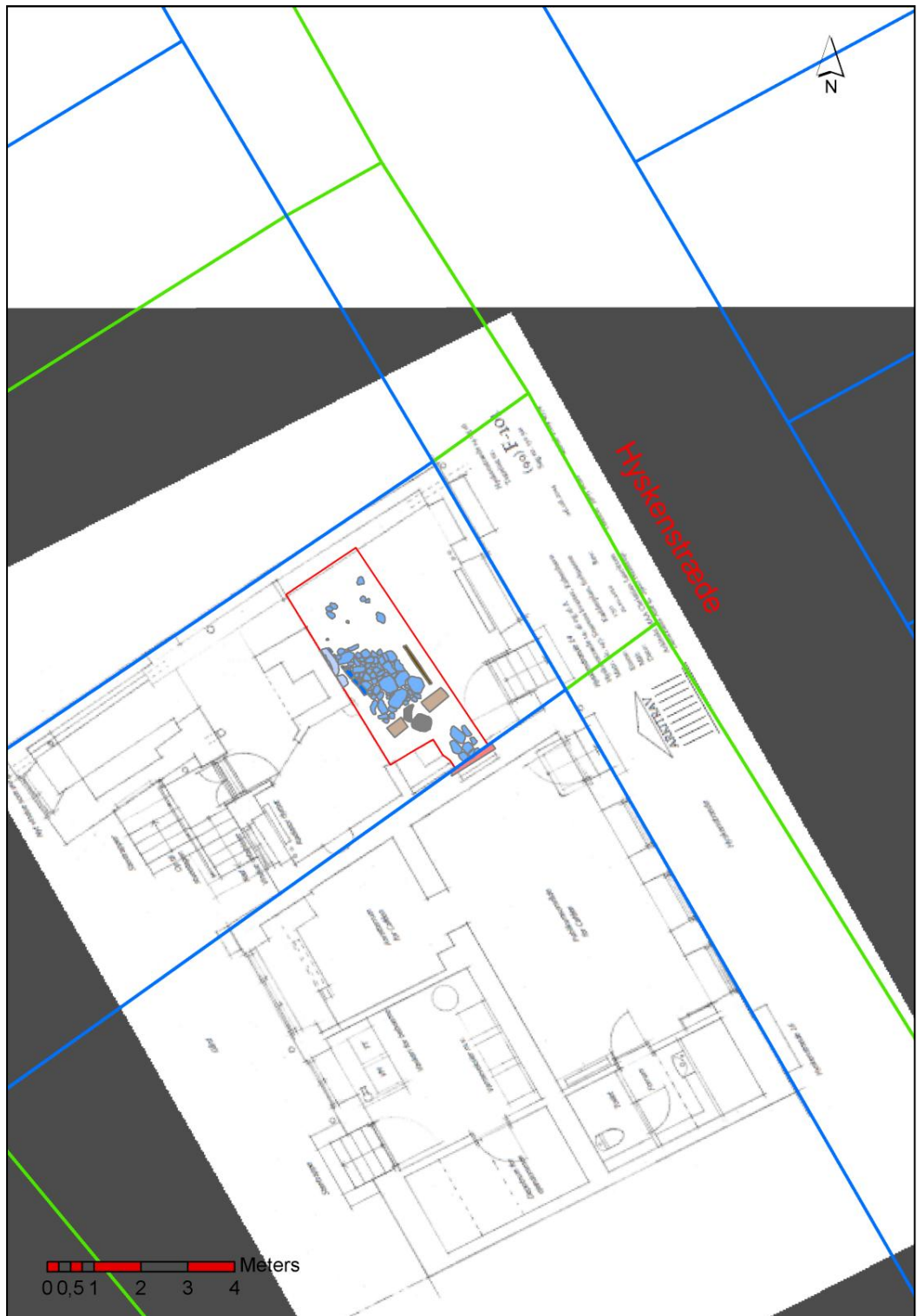
² Ulvund 2000.

³ Ulvund 2000.

⁴ Rüter 2014, s. 7.

4.2 Topografi, terræn og undergrund

Hyskenstræde 14 ligger i gadens sydlige ende. Gadens forløb er ikke ændret yderligere siden 1730 og den har stadig et jævnt fald ned mod Gammel Strand og Slotsholmskanalen. Kælderen i Hyskenstræde udgør et relativt lille undersøgelsesareal. Den laveste kote var 1,44 og der blev ikke observeret undergrund. Under den stående facademur ud mod Hyskenstræde (mod øst) var det muligt at se lagene under fortovet. Der var flere vandretliggende lag, som kan være tidligere vejlag eller opfyld på den nordlige del af den gamle matrikel fra tiden før 1730.

Figur 4. Kort med de registrerede anlæg og matrikelgrænserne fra hhv. 1689 (grøn) og 1756 (blå). Det fremgår tydeligt, hvordan Hyskenstræde blev gjort bredere efter branden i 1728.

5 Centrale problemstillinger

Ved besigtigelsen af kælderen kunne der iagttages flere store, løst liggende kampesten i den opgravede jord. Ifølge entreprenøren stammer stenene dels fra fundamentet til de stående mure, dels fra et område midt i kælderen, hvorfra de var fjernet i forbindelse med gravearbejdet. Der er derfor mulighed for, at fundamentstenene fra midten af rummet repræsenterer tidligere generationer af bebyggelse på matriklen.

Ved besigtigelsen kunne der også konstateres et munkestensfundament under den sydøstlige mur. Københavns Museum ønskede derfor at foretage en undersøgelse i kælderen og dokumentere de indgreb, som anlægsarbejdet havde medført. Specielt var det vigtigt at få afklaret forholdet mellem de afdækkede kulturlag i kælderen og bygningsfundamenterne. Desuden var der fremkommet et trævandrør, hvis forløb skulle dokumenteres.

6 Udgravningsmetode

6.1 Arkæologisk udgravningsmetode

Den arkæologiske undersøgelse forløb over tre dage efter at anlægsarbejdet var stoppet. For at afdække de resterende arkæologiske anlæg, blev den omrodede jord fra optagningen af det moderne gulv gravet væk med håndkraft. De fremkomne lag og anlæg blev registreret manuelt.

6.2 Målesystem

Al opmåling blev foretaget manuelt, da det ikke var muligt at modtage GPS-signaler i kælderen. Plantegninger og notater findes i museets arkiv under sagen "KBM4143 Hyskenstræde 14".

6.3 Fundindsamling og -håndtering

Der blev indsamlet et mindre antal fund i forbindelse med den arkæologiske undersøgelse. Et enkelt skår kunne relateres til en kontekst, mens resten var løsfund. Se afsnit 7,2 for en gennemgang af fundene.

6.4 Digital registrering og lagring

Alle opmålinger og anlæg er overført til museets registreringssystem IntraSIS under sagsnummer K2016:08. Plantegninger og fotos er relateret i IntraSIS.

7 Undersøgelsens resultater

Der fremkom i alt 14 arkæologiske anlæg i kælderen, hvoraf et mindre antal dateres til senmiddelalderen på grundlag af et beskedent skårmateriale, imens hovedparten af anlæggene dateres til 1700-tallet (fig. 5). Den nu stående bygning er fra 1798. Anlæggene og deres datering skal ses i forhold til, at Hyskenstræde brænder både i 1728 og i 1795. De senmiddelalderlige anlæg er et levn fra tiden før Hyskenstræde fik sit nuværende gadeforløb i 1730.

En makrofossilanalyse af møddingslaget SD101 indikerer, at der i senmiddelalderen fandtes et åbent område med dyrehold ud mod Hyskenstræde på matriklens nordlige del.

Anlægstype	Antal
Lag	7
Brolægning	2
Fundament	2
Trævandrør	1
Stolpe	1
Bjælke	1
Total	14

Tabel 3. Registrerede anlæg.

7.1 Faseinddeling og anlægstyper

Inddelingen i de to faser er baseret på dateringen fra de få keramikskår som fremkom, samt den udvikling på matriklen, som er kendt fra den bygningshistoriske redegørelse af Rüter. Fase 1 repræsenterer anlæg, som direkte eller indirekte kan dateres til senmiddelalderen på grundlag af den keramik, som fremkom. Fase 2 dækker anlæggene fra 1700-tallet, som udgør hovedparten af de registrerede kontekster. Denne fase dækker dermed årene før og efter omlægningen af Hyskenstræde i 1730. Der er ikke nok daterende materiale til at klarlægge, om der er anlæg i fase 2, som er fra tiden før omlægningen af gaden.

7.1.1 Fase 1: Senmiddelalder/ renæssance

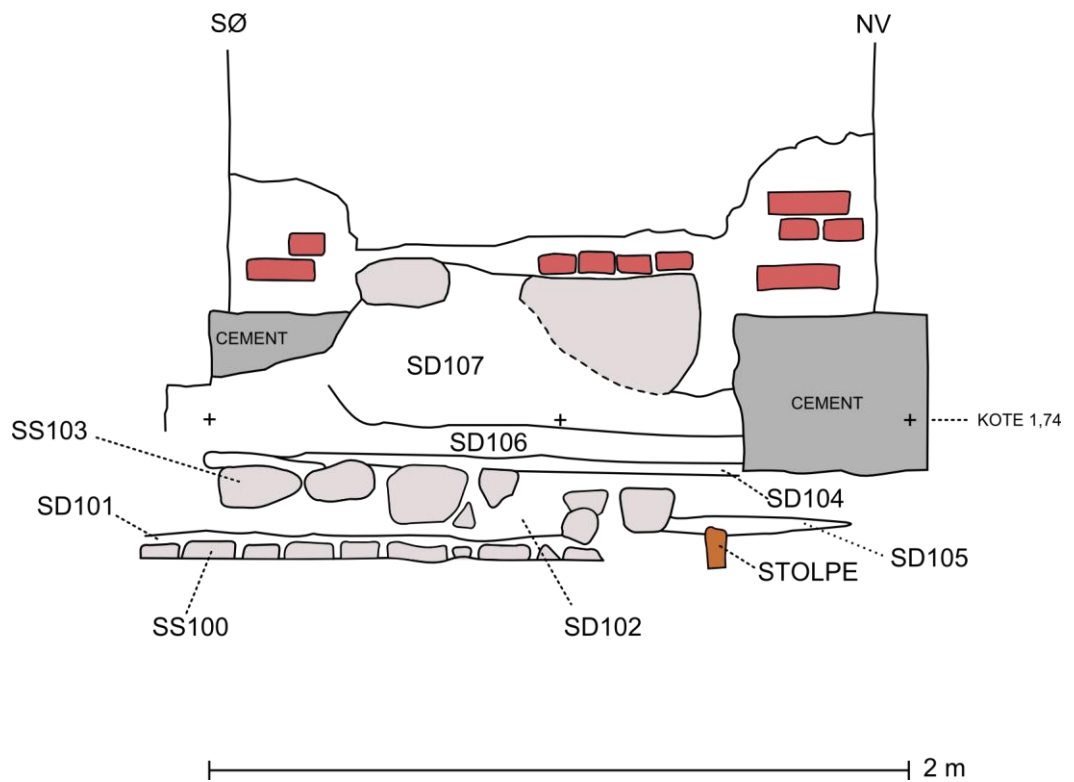
SS100, SD101, SD102, SS109 & ST111 (fig. 5-9)

Stenbrolægning SS100 bestod af små og større marksten (10x10 – 30x30 cm) i kote 1,42-1,45 under gadeniveau. Den største koncentration lå i et område på ca. 1,8 x 1,2 m op til skorstenen midt i kælderrummet. Brolægningen var skåret mod sydøst af trævandrøret ST107. Mod nordvest var brolægningen forstyrret, så det var ikke muligt at fastslå den oprindelige udstrækning. Over SS100 lå møddingslaget SD101 bestående af hestemøg, ruderat- og ukrudtsarter samt træflis. Lagets eksakte indehold er beskrevet i bilag 1. Fra laget fremkom et enkelt skår af glaseret rødgoods, som dateres til senmiddelalderen. Over møddingslaget fandtes et gråbrunt kompakt opfyldslag SD102. Lagene SD101 og SD102 var begge afgrænset mod NØ af den næsten bortrånede bjælke ST111.

SØ for området med stenbrolægningen og møddingslaget fandtes resterne af et munkestensfundament (SS109). Det var bevaret med op til otte skifter lagt i en stærk, lys kalkmørtel. Fundamentets tykkelse er ukendt. Munkestenene målte 26 x 12-14 x 8 cm. Fundamentet var tilsyneladende placeret på stenbrolægningen (SS100) og kunne følges i hele kældrens østmur.

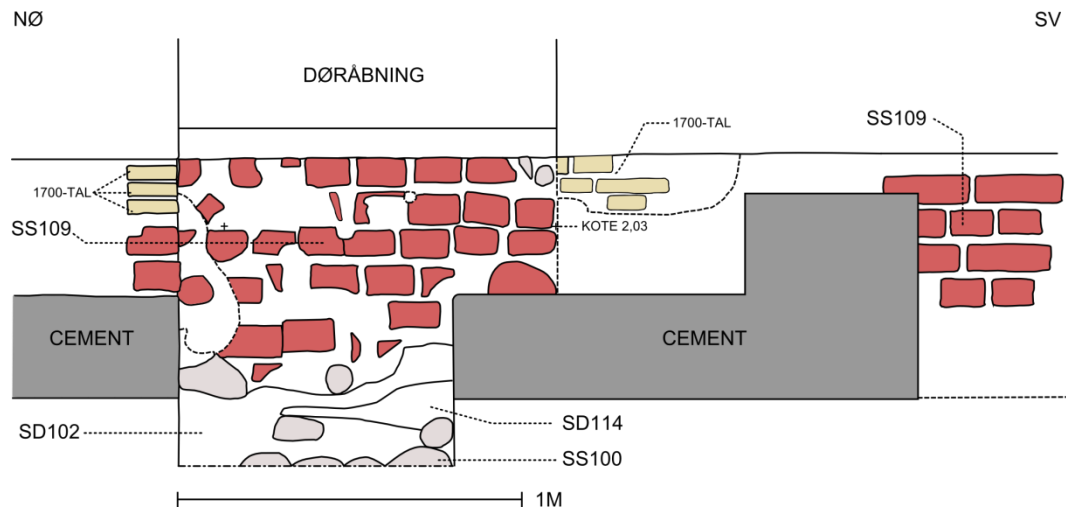
Figur 5. Plantegning med konstruktioner. Lag er ikke markeret.

Figur 6. SV-profilen på nordsiden af skorstensfundamentet. Den middelalderlige brolægning SS100 ses nederst, med det overliggende møddingslag SD101 og derpå opfyldt SD102. SS103 er en senere brolægning fra 1700-tallet.

Figur 7. Oversigt med brolægningen SS100 centralt i billedet. SV-profilen ses øverst i billedet.

Figur 8. SØ-profilen med munkestensfundamentet SS109 og brolægningen SS100.

Figur 9. Samme profil som ovenfor med munkestensfundamentet SS109 og opfyldt SD102.

7.1.2 Fase 2. 1700-tallet

SS103, SD104, SD105, SD107, ST108 (fig. 5-7)

En belægning af marksten, SS103, blev observeret i profilen mod skorstenen. Dette var formodentlig den oprindelige kælderbelægning i det nuværende hus (fra 1798) eller en af forgængerne før de store bybrande i 1728 og 1795. Under SS103 fandtes et sættelag SD105 i gråt sand. Som det fremgår af profiltegningen, lå den over brolægningen SS100, som var dateret til senmiddelalderen eller renæssancen. Belægningen af marksten var dækket af et gråbrunt, humøst lag SD104, som kun indeholdt små nister af tegl. Herover fandtes SD106, et gråt lag af ler, med inklusioner af trækul og dyrekogler. Laget var omrodet. Over SD106 fandtes et gråt, kompakt lerlag SD107 med tegl og trækul. Laget fremstod som en pakning omkring skorstenensfundamentet.

I den østlige del af kælderen, mellem skorstenen og fundamentet SS109 fremkom et trævandrør ST108. Det var et stikrør med et forløb løbende vinkelret på Hyskenstræde og må have ledt ind til en brønd på matriklen. Nedgravningen til røret havde forstyrret brolægningen SS100 samt det overliggende møddingslag SD101. Faldet blev målt til 10 cm over 1,5 meter, hvilket svarer til en faldgrad på 6,7 %. I forbindelse med det aktuelle anlægsarbejde blev der udskåret et stykke på 0,6 m, som er hjemtaget til museet.

Der fremkom desuden fem kampesten, der var fjernet forud for den arkæologiske undersøgelse. Stenene målte 49-85 x 40-70 x 35-50 cm og enkelte af dem var formentlig kløvet. Det blev oplyst af entreprenøren, at de var fjernet fra undersiden af fundamentet til facademuren og fra midten af kælderen. Dermed kan stenene dateres til tiden efter branden i 1728.

7.1.3 Andre anlæg

To træstolper ST110 var placeret NV for brolægningen SS100, men der var ikke nogen tydelig relation imellem de to anlæg. Stolpernes funktion var uklar og det samme gælder deres datering. Der blev ikke udtaget materiale til dendrodatering da begge stolper var meget medtagne og en eventuel datering ikke kunne anvendes i forhold til de andre anlæg.

7.2 Fundmateriale

Der blev indsamlet et mindre fundmateriale bestående af i alt fem skår, hvoraf de fire er løsfund. Fundmaterialet består af tre skår af rødgods og to skår af stentøj (ældre Siegburg). KBM4143x1 er det eneste skår med en kontekst (fig. 10). Det blev fundet i møddingslaget SD101. Det er et lille stykke gulglaseret rødgods, som antages at høre hjemme i 1400-tallet.

De resterende løsfund (fig. 11) består af et bundskår med fod, formodentlig fra en stjernepotte (KBM4143x2) og de to randskår (KBM4143x3 & KBM4143x5), hvoraf det ene stadig havde hanken bevaret (KBM4143x3). Begge er af typen ældre Siegburg og stammer fra en såkaldt *jakobi kande* (en stob), som blev produceret i perioden ca. 1300-1550.

Det sidste skår, KBM4143x4, er et dekoreret sideskår fra et fad i rødgods, som muligvis var importeret. Dekorationen kan datere skåret til perioden fra anden halvdel af 1400-tallet til engang ind i 1500-tallet. Overordnet set hører fundmaterialet formentlig hjemme i 1400-1500-tallet.

Det er karakteristisk, at der ikke blev fundet genstande fra 16-1700-tallet i forbindelse med den arkæologiske undersøgelse. Det er på trods af at anlæggene i fase 2 sættes i forbindelse med bygningerne, som stod på matriklen i 1700-tallet. Årsagen er formentlig, at lagene fra perioden – inklusiv store dele af gulvbelægningen SS103 – blev fjernet i forbindelse med jordarbejdet i kælderen. Derfor er der ingen fund, som daterer anlæggene i den yngste fase.

Figur 10. KBM4143x1. Rødgods med gul glasur. 1400-tallet.

Figur 11. Løsfund KBM4143x2-x5. Fod til en stjørtotte, støtøj fra Siegburg og nederst et muligt skår af importvare.

7.3 Naturvidenskabelige analyser

Der blev udtaget to prøver i forbindelse med den arkæologiske undersøgelse. Fra møddingslaget SD101 blev der taget to 4 liters prøver (P100061), hvoraf den ene blev sendt til makrofossilanalyse. Formålet var at klarlægge lagets sammensætning og sandsynliggøre hvorvidt der var tale om en opstaldning af dyr indenfor eller udenfor. Rapporten med resultaterne af analysen er vedlagt som bilag 1.

En mørtelprøve (P100062) fra munkestensfundamentet SS109 blev udtaget til datering. Denne prøve er ikke indsendt.

Type	Antal
Makro	1
Termolum.	1
Total	2

Tabel 4. Liste over naturvidenskabelige prøver fra undersøgelsen.

7.3.1 P100061

300 ml blev anvendt til analysen (bilag 1). Prøven dateres via fundmaterialet til senmiddelalder. Af vegetation udgjorde mængden af ruderat- og ukrudtsarter hovedparten efterfulgt af græsarter.⁵ Også dild og jordbær blev registreret, men anses for at være en anomali. Den lille forekomst af plantearter relateret til husholdning er også set i andre prøver fra Stræderne i denne periode. Prøven indeholdt også rester af trækul

⁵ Moltsen 2016, s. 3.

samt byggematerialer som brændt ler og kalkmørtel. Af marin oprindelse registreredes fiskeben, et fiskeskæl og skaller fra blåmuslinger. Desuden blev der fundet rester af træflis, som kan være strøelse.

Analysen bekræftede, at der var tale om et møddingslag med hestepærer. Den overvejende andel af ruderat- og ukrudtsarter tyder på, at laget lå i det fri, eksponeret for nedbrydning over længere tid.⁶ Det understøtter hypotesen om, at den underliggende brolægning har været en del af en åben gård og ikke et gulv i en staldbygning.

7.4 Diskuterende sammenfatning

Fremkomsten af brolægningen SS100 og møddingslaget SD101 med ruderat- og ukrudtsarter indikerer, at der så sent som i 1400-tallet har været et åbent, brolagt areal på den nordlige del matriklen i Hyskenstræde 14. Som det fremgår af fig. 4 lå brolægningen ca. 5 m inde fra Hyskenstræde, hvilket kan indikerer, at der i perioden med brolægningen ikke har været nogen bebyggelse på denne del af grunden, da det ville udelukke plantevæksten i møddingslaget. En alternativ tolkning kan være en portåbning eller et areal med gennemgang.

Munkestensfundamentet SS109 har sandsynligvis hørt til bygningen på nabogrunden mod SØ. Fundamentet kan følges fra fortovet i Hyskenstræde og indtil den sydlige ende af kælderen. I forbindelse med udgravningen, så det ud som om at fundamentet stod oven på brolægningen SS100, hvilket tyder på at fundamentet kan dateres til perioden fra 1400- eller snarere 1500-tallet og frem til begyndelsen af 1700-tallet. I forbindelse med fundamentet blev der ikke registreret større fundamentssten. Derfor er der en mulighed for, at fundamentet SS109 ikke er fuldstændig afdækket og at de nederste skifter lå dybere end brolægningen SS100. Hvis antagelsen er korrekt, kan brolægningen og møddingslaget ikke anvendes til datering af fundamentet. En mulig datering kan være 1689, det år Frederich Eisenberg opførte gården på nabogrunden.⁷ Fundamentet står på østsiden af matrikelskellet og kan være den del af bygningen, som var grundmuret.⁸

⁶ Moltsen 2016, s. 3.

⁷ Dahl 2009

⁸ Ulvund 2000

8 Fremtidigt arbejde

I forbindelse med den arkæologiske undersøgelse, fremkom der anlæg fra både den sene middelalder og renæssance samt 1700-tallet. Ligeledes gav resultaterne ny indsigt i relation til omlægningen af Hyskenstræde og matriklens indretning ud mod gaden. Derfor vil Københavns Museum fortsat være involveret i forbindelse med fremtidigt anlægsarbejde.

9 Litteraturliste

Dahl, B 2009: *Københavnske Jævnførelsesregistre 1689-2008*. Tilgængelig via: <http://www.kobenhavnshistorie.dk/bog/matrikel/> (26. august 2016).

Københavnerkortet. Tilgængelig via: <http://www.kbhkort.kk.dk/spatialmap> (29. august 2016).

Moltsen, A 2016: Lag- og makrofossilanalyser fra Hyskenstræde 14 KBM 4143. NOK, 17-2016.

Møller, J 1988: *Nord for Strøget*. I: Bo Bramsen: København før og nu – og aldrig. København.

Rüter, S 2014: *Hyskenstræde 14, 16 og 16A. Matr. nr. 147, Snarens kvarter, København. Bygningshistorisk redegørelse*. København.

Ulvund, F 2000: *Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden i 1728*. Tilgængelig via: <http://www.hist.uib.no/kbh1728/> (25. august 2016).

10 Kontekstliste

Id	Navn	Type	Tolkning	Datering
100	Brolægning	Sten/tegl konstruktion	Brolægning	Middelalder
101	Møddingslag	Lag	Affaldslag	Middelalder
102	Opfyldslag	Lag	Affaldslag	Middelalder
103	Stenbelægning i 1700-tals kælder	Sten/tegl konstruktion	Brolægning	1700-tal
104	Opfyldslag	Lag	Annulleret	
105	Sættelag	Lag	Fundamentslag	
106	Opfyldslag	Lag	Fyldlag	1700-tal
107	Opfyldslag	Lag	Fundamentslag	1700-tal
108	Trævandrør	Træstruktur	Trævandrør	16-1700-tal
109	Munkestensfundament	Sten/tegl konstruktion	Sten	
110	Træpæle	Træstruktur	Stolpe	Middelalder?
111	Horisontal bjælke	Træstruktur	Bjælke	Middelalder?
112	Marksten (redeponerede)	Forstyrrelse	Forstyrrelse	
113	Fundament til skorsten/ildsted	Sten/tegl konstruktion	Fundamentslag	1700-tal

11 Fundrapport og -liste

Id	Navn	X-nr	Materiale	Type	Fragmentation	Antal	Datering
100064	Glaseret rødgods, SD101	1	Keramik		Fragment	1	1400-t
100065	Rødgods, fod, løsfund	2	Keramik	Stjert pot	Fragment	1	1500-t
100066	Stentøj, løsfund	3	Keramik	Stob	Fragment	1	1400-1500-t
100067	Rødgods (import?), løsfund	4	Keramik		Fragment	1	1400-1500-t?
100068	Stentøj, løsfund	5	Keramik	Stob	Fragment	1	1400-1500-t

12 Tegningsliste

Id	Navn	Format	Målestok	Tegnet af
100058	Fladetegning	A3	1:20	NHA
100059	Profiltegning skorsten/ ildsted	A3	1:20	NHA
100060	Profiltegning af munkestensmur	A3	1:10	MBS

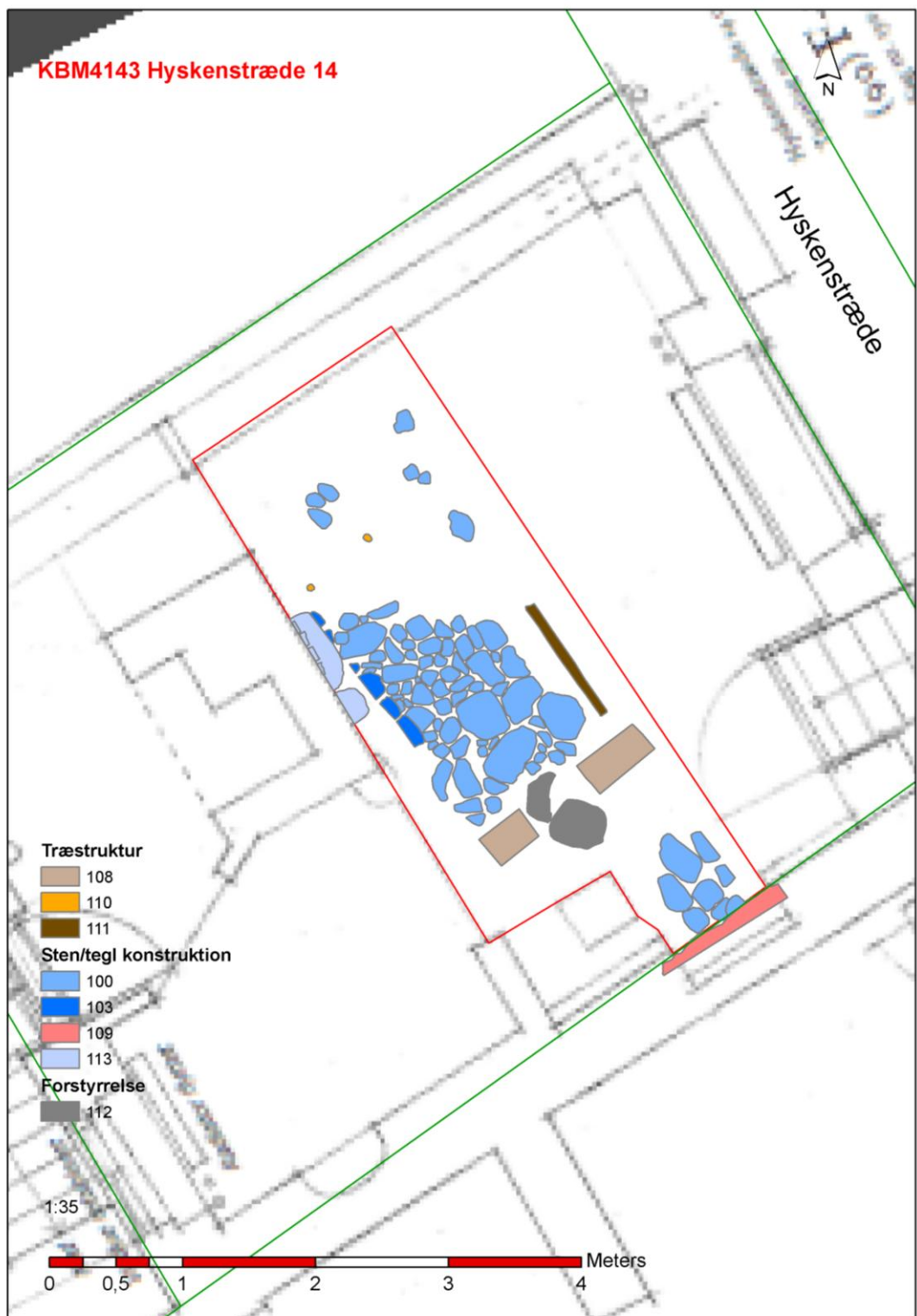
13 Fotoliste

Id	Navn	Beskrivelse	Set mod	Fotograf	Dato
100001	CAM03_IMG_3002	Oversigt af pikstensbelægning S1001	S	mbs	080416
100002	CAM03_IMG_3007	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100003	CAM03_IMG_3009	Pikstensbelægning S1001, trævandrør S1010	SV	mbs	080416
100004	CAM03_IMG_3010	Pikstensbelægning S1001, trævandrør S1010	SV	mbs	080416
100005	CAM03_IMG_3011	Pikstensbelægning S1001	V	mbs	080416
100006	CAM03_IMG_3012	Pikstensbelægning S1001, trævandrør S1010	V	mbs	080416
100007	CAM03_IMG_3013	Del af pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100008	CAM03_IMG_3014	Pikstensbelægning S1001	NV	mbs	080416
100009	CAM03_IMG_3016	Stolperne S1011, S1012	SV	mbs	080416
100010	CAM03_IMG_3017	Stolpe S1011	SV	mbs	080416
100011	CAM03_IMG_3018	Stolpe S1011	SV	mbs	080416
100012	CAM03_IMG_3021	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100013	CAM03_IMG_3022	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100014	CAM03_IMG_3024	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100015	CAM03_IMG_3025	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100016	CAM03_IMG_3026	Pikstensbelægning S1001	SV	mbs	080416
100017	CAM03_IMG_3027	Pikstensbelægning S1001	SV	msi	080416
100018	CAM03_IMG_3028	Pikstensbelægning S1001	NV	mbs	080416
100019	CAM03_IMG_3029	Pikstensbelægning S1001	NV	mbs	080416
100020	CAM03_IMG_3030	Pikstensbelægning S1001	NV	mbs	080416
100021	CAM03_IMG_3031	Pikstensbelægning S1001, trævandrør S1010	NV	mbs	080416
100022	CAM03_IMG_3034	Trævandrør S1010	NV	mbs	080416
100023	CAM03_IMG_3038	Pikstensbelægning S1001	NV	mbs	080416
100025	CAM03_IMG_3045	S1001	NV	mbs	080416
100027	CAM03_IMG_3047	S1009	SØ	mbs	080416
100028	CAM03_IMG_3048	S1009	SØ	mbs	080416
100030	CAM03_IMG_3055	S1009	SØ	mbs	080416
100031	CAM03_IMG_3058	Oversigt nord for skorsten	SV	mbs	080416
100032	CAM03_IMG_3059	Oversigt	SV	mbs	080416
100034	CAM03_IMG_3061	Oversigt	SV	mbs	080416
100035	CAM03_IMG_3062	Oversigt	SØ	mbs	080416
100036	CAM03_IMG_3063	Fundering på muremesterbeton	S	mbs	080416
100037	CAM03_IMG_3064	Område med nedgravet trævandrør S1010 (midtfor)	SV	mbs	080416
100038	CAM03_IMG_3065	Trævandrør S1010	-	mbs	080416
100039	Cam33_IMG_0762	Del af stående mur S1009 - NØ for profil	Ø	mbs	110416
100040	Cam33_IMG_0768	Del af stående mur S1009 - SV for profil	SØ	mbs	110416
100041	Cam33_IMG_0770	Som foto 100040	SØ	mbs	110416
100042	Cam33_IMG_0771	Oversigt med munkestensmur S1009 bag afstivning	Ø	mbs	110416
100043	Cam33_IMG_0774	Sydligste del af S1009	SØ	mbs	110416
100044	Cam33_IMG_0777	Opfyld på ydersiden af mur mod gården	SV	mbs	110416
100045	Cam33_IMG_0780	Mulige vejlag under fortov i Hyskenstræde	NØ	mbs	110416
100046	Cam33_IMG_0786	Som foto 100045 (vejlag)	NØ	mbs	110416
100047	Cam33_IMG_0789	Foto af profil	SV	mbs	110416
100048	Cam33_IMG_0790	Detalje af profil	SV	mbs	110416
100049	Cam33_IMG_0791	Detaljer af profil	SV	mbs	110416
100050	Cam33_IMG_0792	Detaljer af profil	SV	mbs	110416

14 Naturvidenskabelige prøver

Id	Type	Anlæg
P100061	Makrofossil	SD101
P100062	Mørtelprøve	SS109

15 Oversigtsplan

16 Bilag

Bilag 1: Moltzen, A 2016: Lag- og makrofossilanalyser fra Hyskenstræde 14 KBM 4143. NOK, 17-2016.

Lag- og makrofossilanalyser
fra
Hyskenstræde 14
KBM 4143

Annine S. A. Moltsen

NOK-rapport nr. 17-2016

Indledning

Fra den arkæologiske undersøgelse Hyskenstræde 14 i København (KBM 4143) er der af udgravningsleder Niels Henrik Andreasen fra Københavns Museum indleveret 1 jordprøve. Prøven er udtaget i en mindre kælder på adressen. Prøven stammer fra et senmiddelalderligt lag, der er var aflejret umiddelbart oven på en brolægning.

Metode

Prøverne blev beskrevet ud fra de umiddelbart synlige karakterer og ved undersøgelse under stereolup ved op til 40 x forstørrelse. Der blev herefter udtaget en delprøve til analyse. Delprøven blev slæmmet gennem analysesigter med maskevidde på henholdsvis 1mm, 0,5 mm og 0,25 mm. Prøverne blev herefter analyseret under stereolup ved op til 80x forstørrelse. Indholdet i prøverne blev beskrevet og kvantificeret. Frø og andet identificerbart materiale blev sorteret fra. Frøene blev bestemt ved sammenligning med NOK's komparative samling af recent materiale og ud fra diverse litteraturværker.

Resultater

Hyskenstræde 14, KBM 4143		
PRØVENR: PM 100061 SD101	VOLUMEN INDEN SLÆMNING: 300 ml	PRØVEN ANALYSERET AF: ASAM
DATERING: Sen middelalder		
HERKOMST: Laget lå direkte oven på stenbrolægning		
PRØVEBESKRIVELSE: Grundmassen af mørkt brunt, let sandet amorft organisk materiale havde overvejende udpræget krummestruktur, dog sås der enkelte partier der var mere uforstyrrede. Til trods for krummestrukturen kunne der anes tendens til vandret laminering. I grundmassen sås grovere organisk materiale, der var aflejret i horisontal retning. I den centrale del af en af klumperne sås en stribe af mere kompakt brungrønt amorft organisk materiale. Stedvist sås diffust afgrænsede gulbrune partier af dyrefækalier med grove fragmenter af strå, svarende til hestepærer.		
OBSERVATIONER UNDER SORTERING: Efter slæmning var en lille rest tilbage. Den bestod af ½ træflis >1 mm og ½ finere groft organisk materiale. Prøven indeholdt lidt fine urterødder, enkelte kviste, enkelte nister af rødbrunt brændt ler, enkelte nister kalkmørtel, en del fragmenter af strå og slidt træ, enkelte fragmenter insekter, enkelte fragmenter fiskeben, 1 fiskeskæl, enkelte pupper, enkelte fragmenter skaller fra blåmusling, enkelte skarpkantede trækul og enkelte fragmenter mos.		
Dansk navn	Latinsk navn	Antal
Arter der har været anvendt i husholdningen		
Jordbær sp.	Fragaria sp.	2
Dild	Anethum graveolens	1
Ruderat- og ukrudtsarter		
Tigger-Ranunkel	Ranunculus sceleratus	1
Lav Ranunkel	Ranunculus repens	6
Stor Nælde	Urtica dioica	6
Rødknæ	Rumex acetocella	1
Ager-Snerle	Fallopia convolvulus	4
Sort Natskygge	Solanum nigrum	5
Hanekro	Galeopsis sp.	1f
Bleg Pileurt	Persicaria lapathifolia ssp. pallida	5
Almindelig Pengeurt	Thlaspi arvense	7+5f
Vej-Pileurt coll.	Polygonum aviculare coll.	5
Fersken-Pileurt	Persicaria maculosa	2
Klinter	Agrostemma githago	1f
Mælde sp.	Atriplex sp.	11
Hvidmelet Gåsefod	Chenopodium album	124
Rød-tvetand coll.	Lamium purpureum coll.	1
Ager- Gåseurt	Anthemis arvensis	2
Hønsetarm sp.	Cerastium sp.	1
Galtetand sp.	Stachys sp.	1
Læge-jordrøg	Fumaria officinalis	5+2/2
Græslandsarter		
Trævlekrone	Lychnis floss-cuculi	1
Blågrøn Kogleaks	Schoenoplectus tabernaemontani	1
Cf. Græsbladet fladstjerne	Stellaria cf. graminea	1
Almindelig Star	Carex nigra	4
Star sp.	Carex sp.	11
Almindeligt Sumpstrå	Eleocharis palustris	2
Håret Star	Carex hirta	3
Vild Hør	Linum catharticum	1
Bidende Ranunkel	Ranunculus acris	2
Sødgræs sp.	Glyceria sp.	2
Øvrige		
Tidsele	Cirsium/Carduus sp.	3 + 3 indmad

Skræppe sp.	Rumex sp.	2
<p>DISKUSSION: Den let sandede grundmasse af organisk materiale, med indhold af dyrefækalier passer fint med den arkæologiske tolkning som et lag med indhold af gødning. Krummestrukturen og de fine urterødder tyder på at laget har ligget eksponeret udendørs, med nedbrydning og vækst til følge. Alternativt kan laget have ligget i en vognport, under et halvtag eller lignende, hvor der har været lys og vand tilstede så planterne har kunnet gro der. Den om end noget udviskede lagdeling med det organiske materiale, der var aflejret i horisontal retning, tyder på at laget er afsat på stedet over en længere periode. Det store indhold af træflis er formentlig huggespåner, men der kan ikke afgøres om de har været udlagt som en slags strøelse, eller om de kan være rester efter en aktivitet, f.eks. brændehugning eller tilvirkning af tømmer.</p> <p>Klumperne af dyrefækalier var meget diffust afgrænset mod det øvrige materiale, men umiddelbart tyder strukturen mest på at det er fra hest.</p> <p>Både jordbær og dild har været anvendt i husholdningen, men begge planter vokser gerne på ruderatagtig bund. Fiskeben og fiskeskæl forbindes ligeledes med affald fra husholdningen. De små koncentrationer af både knogle og frø fra planter der har været anvendt i husholdningen, tyder dog på at det er baggrundsstøj frem for egentlig deponering af den type affald.</p> <p>Prøven indeholdt store koncentrationer af frø fra ruderat- og ukrudtsplanter, hvoraf en del stammer fra de enårige planter der har groet i laget, men en del kan også have været i halm anvendt som foder og strøelse. Frøene fra græslandsarterne stammer alle fra planter der gror på vandmættet bund. Det tyder således på at dyrene har græsset på eller er fordret med hø fra en vådeng. Fluepupperne passer fint med indholdet af dyrefækalier. Der var desuden lidt fragmenter af andre insekter, der ved en entomologisk analyse måske kan bidrage med oplysninger om aktiviteter der er foregået i nærområdet.</p> <p>Der var desuden enkelte meget små stykker trækul, enkelte nister af mørtel og enkelte nister af rødbrunt brændt ler. Mørtel og brændt ler må antages at stamme fra en nærliggende bygning.</p> <p>KONKLUSION: Analysen tyder på at det er et gødningsholdigt lag, der er aflejret på stedet over en længere periode. Laget har ligget eksponeret med nedbrydning og vækst af ruderat- og ukrudtsplanter til følge. Indholdet af pupper og dyrefækalier passer med et gødningsholdigt lag. Træflisen kan enten være udlagt på stedet eller det kan være rester fra en aktivitet. De fine urterødder tyder på at det er de enårige ruderat- og ukrudtsplanter, der har groet på stedet, hvilket passer fint med en befærdet aktivitetsflade. Frøene fra græslandsarterne stamme fra en våd eng, så formentlig er dyrene blevet fordret med hø herfra eller måske har de græsset på engen.</p> <p>De meget få komponenter der kan relateres til husholdningen, er påfaldende, men dette passer meget godt med observationerne i mange af de andre analyser fra Stræderne i denne periode</p>		

Tabel 1. Cf. Angiver at bestemmelsen er usikker, Sp. = en art indenfor den respektive slægt eller familie.

Denne rapport er udarbejdet ud fra de betingelser, der er beskrevet i samarbejdsaftalen mellem NOK og DAR 2010

Dette indebærer bl.a. at data fra denne rapport kan anvendes internt under hensyntagen til de gældende etiske, akademiske regler vedr. publicering af videnskabelige data.

Kommerciel udnyttelse af rapporten, må kun ske efter skriftlig aftale med NOK.

